বসতি: গ্রাম্য আৰু নগৰীয়া বসতি

১. বসতিৰ অর্থ আৰু সংজ্ঞা (Meaning and Definition)

বসতি (Settlement) হৈছে মানুহে স্থায়ী বা অস্থায়ীভাৱে বাস কৰা আৰু দৈনন্দিন জীৱনৰ বিভিন্ন কার্য সম্পাদন কৰা স্থান। বসতিৰ ভিতৰত ঘৰ-দুৱাৰ, ৰাস্তা-ঘাট, কৃষিভূমি, বিদ্যালয়, বজাৰ আৰু অন্যান্য সামাজিক-অর্থনৈতিক সুবিধা অন্তর্ভুক্ত হয়।

মানুহে খাদ্য, পানী, নিৰাপত্তা, জীৱিকা আৰু সামাজিক সম্পর্কৰ প্রয়োজন পূৰণৰ বাবে বসতি স্থাপন কৰে।

বসতিৰ প্রধান বৈশিষ্ট্য

- মানুহৰ বাসস্থান আৰু জীৱন-যাপনৰ স্থান।
- ঘৰ-দুৱাৰ আৰু অন্যান্য নির্মিত গঠনৰ উপস্থিতি।
- সামাজিক, অর্থনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক কার্যকলাপৰ কেন্দ্র।
- প্রাকৃতিক পৰিৱেশ আৰু মানৱীয় কার্যকলাপৰ পাৰস্পৰিক সম্পর্কৰ ফল।
- বসতিৰ আকাৰ, আকৃতি, জনঘনত্ব আৰু কার্য পৃথক পৃথক হয়।

২. বসতিৰ প্রধান প্রকাৰ (Types of Settlement)

বসতিক প্রধানকৈ দুটা ভাগত বিভক্ত কৰা হয়—

1. গ্রাম্য বসতি (Rural Settlement)
2. নগৰীয়া বসতি (Urban Settlement)

৩. গ্ৰাম্য বসতি (Rural Settlement)

সংজ্ঞা

গ্ৰাম্য বসতি হৈছে এনে এক বসতি য'ত জনসংখ্যা আৰু জনঘনত্ব তুলনামূলকভাৱে কম আৰু মানুহৰ জীৱিকা প্ৰধানকৈ কৃষি, পশুপালন, মৎস্য পালন, বনজ সম্পদ আৰু অন্যান্য প্ৰাথমিক অৰ্থনৈতিক কাৰ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।

গ্ৰাম্য বসতিৰ বৈশিষ্ট্য

1. কম জনসংখ্যা: নগৰীয়া বসতিৰ তুলনাত জনসংখ্যা আৰু জনঘনত্ব কম।

2. কৃষিৰ প্ৰাধান্য: কৃষি, পশুপালন, মৎস্য পালন আদি প্ৰধান জীৱিকা।

3. প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ: কৃষিভূমি, বনাঞ্চল, নদী আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ সৈতে ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক থাকে।

4. কম নিৰ্মাণ ঘনত্ব: ঘৰ-দুৱাৰ সাধাৰণতে বিস্তৃত এলেকাত অৱস্থিত হয়।

5. ঘনিষ্ঠ সামাজিক সম্পৰ্ক: মানুহৰ মাজত সামাজিক আৰু পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক তুলনামূলকভাৱে ঘনিষ্ঠ।

6. সীমিত সুবিধা: উচ্চ শিক্ষা, বিশেষ চিকিৎসা, উন্নত পৰিবহণ আদি সুবিধা কিছুমান অঞ্চলত সীমিত হ'ব পাৰে।

7. স্থানীয় সম্পদৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীলতা: ভূমি, পানী, বন আৰু অন্যান্য সম্পদৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰ কৰে।

গ্ৰাম্য বসতিৰ প্ৰকাৰ (Types of Rural Settlement)

১. কেন্দ্রীভূত বসতি (Nucleated Settlement)

- ঘৰ-দুৱাৰসমূহ ওচৰা-ওচৰিকৈ অৱস্থিত হয়।
- বসতিৰ কেন্দ্রত বিদ্যালয়, ধর্মীয় স্থান, বজাৰ বা অন্যান্য সামাজিক সুবিধা থাকিব পাৰে।
- উর্বৰ কৃষিভূমি, পানীৰ সুবিধা আৰু নিৰাপত্তাৰ বাবে এই বসতি গঢ়ি উঠিব পাৰে।

২. গুচ্ছবদ্ধ বসতি (Clustered Settlement)

- বহুতো ঘৰ এক নির্দিষ্ট স্থানত গোট খাই থাকে।
- বসতিৰ ঘৰসমূহ পৰস্পৰৰ ওচৰত অৱস্থিত হয়।
- সামাজিক সম্পর্ক আৰু সামূহিক সুবিধাৰ বাবে এই বসতি উপযোগী।

৩. বিক্ষিপ্ত বসতি (Dispersed Settlement)

- ঘৰ-দুৱাৰসমূহ বিস্তৃত এলেকাত পৃথক পৃথককৈ অৱস্থিত হয়।
- কৃষিভূমি, বনাঞ্চল আৰু পাহাৰীয়া অঞ্চলত এই বসতি দেখা যায়।
- অসমত কিছুমান গ্রাম্য অঞ্চলত বিক্ষিপ্ত বসতি দেখা যায়।

৪. ৰৈখিক বসতি (Linear Settlement)

- ঘৰ-দুৱাৰসমূহ ৰাস্তা, নদী, ৰেলপথ বা উপত্যকাৰ কাষে কাষে ৰৈখিকভাৱে গঢ়ি উঠে।
- পৰিবহণ আৰু পানীৰ সুবিধাই এই বসতিৰ বিকাশত সহায় কৰে।

গ্ৰাম্য বসতিৰ কিছুমান বিশেষ ৰূপ

- গৃহবসতি (Homestead): এটা বা কেইটামান ঘৰ থকা সৰু বসতি।
- কৃষি-খামাৰ বসতি (Farmstead): কৃষিভূমিৰ মাজত অৱস্থিত ঘৰ বা ঘৰসমূহৰ গোট।
- ক্ষুদ্ৰ বসতি (Hamlet): গাঁৱতকৈ সৰু ঘৰসমূহৰ গোট। ভাৰতত ইয়াক পুৰবা, মাজৰা, টোলা, পাড়া, ধানি বা ফলিয়া আদি নামেৰে জনা যায়।
- গাঁও (Village): তুলনামূলকভাৱে বৃহৎ গ্ৰাম্য বসতি, য'ত কেইবাটাও পৰিয়াল বাস কৰে।
- গ্ৰাম-নগৰীয়া বসতি (Rurban): গ্ৰাম্য শাসন ব্যৱস্থাৰ অধীনত থাকিলেও নগৰীয়া কাৰ্য আৰু সুবিধা থকা পৰিৱৰ্তনশীল বসতি।

গ্ৰাম্য বসতিৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলোৱা কাৰকসমূহ

ক) প্ৰাকৃতিক কাৰক

- পানীৰ সহজলভ্যতা
- উৰ্বৰ মাটি
- সমতল ভূমি
- অনুকূল জলবায়ু
- প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ উপস্থিতি

খ) মানৱীয় কাৰক

- কৃষিৰ বিকাশ
- পৰিবহণৰ সুবিধা
- নিৰাপত্তা
- সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক পৰম্পৰা
- ভূমিৰ মালিকীস্বত্ব
- ঐতিহাসিক কাৰণ

৪. নগৰীয়া বসতি (Urban Settlement)

সংজ্ঞা

নগৰীয়া বসতি হৈছে এনে এক বসতি য'ত জনসংখ্যা আৰু জনঘনত্ব তুলনামূলকভাৱে অধিক আৰু মানুহৰ জীৱিকা প্ৰধানকৈ উদ্যোগ, বাণিজ্য, পৰিবহণ, প্ৰশাসন, শিক্ষা, স্বাস্থ্য, বেংকিং আৰু অন্যান্য দ্বিতীয়ক আৰু তৃতীয়ক অৰ্থনৈতিক কাৰ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।

নগৰীয়া বসতিৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে অধিক নিৰ্মাণ, উন্নত পৰিবহণ আৰু বিভিন্ন নগৰীয়া সুবিধাৰ উপস্থিতি।

নগৰীয়া বসতিৰ বৈশিষ্ট্য

1. উচ্চ জনসংখ্যা: জনসংখ্যা আৰু জনঘনত্ব তুলনামূলকভাৱে অধিক।
2. অকৃষি কাৰ্যৰ প্ৰাধান্য: উদ্যোগ, বাণিজ্য, প্ৰশাসন আৰু সেৱা খণ্ডৰ অধিক বিকাশ।
3. উন্নত পৰিবহণ: ৰাস্তা, ৰেলপথ, বিমানবন্দৰ আৰু অন্যান্য পৰিবহণ সুবিধা।
4. উন্নত আন্তঃগাঁথনি: বিদ্যুৎ, পানী যোগান, চিকিৎসা, শিক্ষা আৰু যোগাযোগৰ সুবিধা।
5. বিভিন্ন জীৱিকা: মানুহে বিভিন্ন পেছাত নিয়োজিত থাকে।
6. উচ্চ নিৰ্মাণ ঘনত্ব: বহুতল অট্টালিকা, কাৰ্যালয়, বজাৰ আৰু উদ্যোগৰ উপস্থিতি।
7. জটিল সামাজিক গঠন: বিভিন্ন ভাষা, সংস্কৃতি, ধৰ্ম আৰু সামাজিক গোটৰ মানুহ একেলগে বাস কৰে।
8. ভূমিৰ উচ্চ মূল্য: কেন্দ্ৰীয় নগৰীয়া অঞ্চলত ভূমি আৰু ঘৰ-দুৱাৰৰ মূল্য সাধাৰণতে অধিক।

৫. নগৰীয়া বসতিৰ স্তৰবিন্যাস (Urban Hierarchy)

নগৰীয়া বসতিসমূহৰ আকাৰ, জনসংখ্যা, কাৰ্য আৰু প্ৰভাৱৰ ভিত্তিত বিভিন্ন স্তৰত বিভক্ত কৰা হয়।

১. নগৰ (Town)

- গাঁৱতকৈ ডাঙৰ আৰু চহৰতকৈ সৰু বসতি।
- বাণিজ্য, শিক্ষা, স্বাস্থ্য আৰু প্ৰশাসনিক কাৰ্যৰ কেন্দ্ৰ।
- নগৰৰ সংজ্ঞা দেশভেদে পৃথক হয়।

২. চহৰ (City)

- বৃহৎ জনসংখ্যা আৰু উন্নত নগৰীয়া সুবিধা থকা বসতি।
- উদ্যোগ, বাণিজ্য, শিক্ষা, চিকিৎসা আৰু প্ৰশাসনৰ কেন্দ্ৰ।
- ভাৰতৰ জনগণনা ২০১১ অনুসৰি প্ৰথম শ্ৰেণীৰ নগৰ (Class I Town)-ৰ জনসংখ্যা ১ লাখ বা তাতকৈ অধিক।

৩. মহানগৰ (Metropolis)

- বৃহৎ চহৰ বা নগৰীয়া সমষ্টি, যিয়ে বিস্তৃত অঞ্চলৰ অৰ্থনীতি, ৰাজনীতি আৰু সংস্কৃতিৰ ওপৰত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে।
- ভাৰতীয় নগৰীয়া পৰিভাষাত মহানগৰ সাধাৰণতে ১০ লাখ বা তাতকৈ অধিক জনসংখ্যাৰ নগৰীয়া অঞ্চলক বুজায়।
- উদাহৰণ: মুম্বাই, দিল্লী, কলকাতা।

৪. অতি বৃহৎ নগৰ (Megacity)

- ৰাষ্ট্রসংঘৰ সাধাৰণ সংজ্ঞা অনুসৰি ১ কোটি (১০ মিলিয়ন) বা তাতকৈ অধিক জনসংখ্যা থকা নগৰীয়া অঞ্চল।
- উদাহৰণ: টকিঅ', দিল্লী, মুম্বাই।

৫. সংযুক্ত নগৰীয়া অঞ্চল (Conurbation)

- কেইবাখনো চহৰ বা নগৰ একেৰাহে বৃদ্ধি পাই পৰস্পৰ সংযুক্ত হৈ এক অবিচ্ছিন্ন নগৰীয়া অঞ্চল গঠন কৰিলে তাক সংযুক্ত নগৰীয়া অঞ্চল বোলে।
- উদাহৰণ: কলকাতা আৰু হুগলী নদীৰ কাষৰ সংযুক্ত নগৰীয়া অঞ্চল।
- এই শব্দটো Patrick Geddes-এ ১৯১৫ চনত ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

৬. বৃহৎ সংযুক্ত নগৰীয়া অঞ্চল (Megalopolis)

- কেইবাটাও মহানগৰ, চহৰ আৰু সংযুক্ত নগৰীয়া অঞ্চল একেলগে সংযুক্ত হৈ গঠন কৰা বৃহৎ নগৰীয়া অঞ্চল।
- ইয়াত নগৰসমূহৰ মাজত অর্থনৈতিক, পৰিবহণ আৰু সামাজিক সংযোগ থাকে।
- উদাহৰণ: Boston–Washington নগৰীয়া কৰিডৰ (USA)।

৭. আধিপত্যশীল নগৰ (Primate City)

- এখন দেশ বা অঞ্চলৰ আন নগৰসমূহতকৈ জনসংখ্যা, অর্থনীতি, প্রশাসন আৰু সাংস্কৃতিক প্রভাৱৰ ক্ষেত্রত অত্যন্ত বৃহৎ আৰু প্রধান নগৰ।
- Mark Jefferson-এ ১৯৩৯ চনত এই ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিছিল।
- তেওঁৰ মতে, আধিপত্যশীল নগৰৰ জনসংখ্যা সাধাৰণতে দ্বিতীয় বৃহত্তম নগৰৰ কমেও দুগুণ হয়।
- উদাহৰণ: থাইলেণ্ডৰ বেংকক।

নগৰীয়া বসতিৰ কার্য (Functions of Urban Settlements)

- প্রশাসনিক কার্য: চৰকাৰী কার্যালয় আৰু প্রশাসন।
- বাণিজ্যিক কার্য: বজাৰ, বেংক, ব্যৱসায় আৰু বাণিজ্য।
- ঔদ্যোগিক কার্য: কাৰখানা আৰু উৎপাদন।
- শিক্ষামূলক কার্য: বিদ্যালয়, মহাবিদ্যালয় আৰু বিশ্ববিদ্যালয়।
- স্বাস্থ্যসেৱা: চিকিৎসালয় আৰু স্বাস্থ্য কেন্দ্র।
- পৰিবহণ: ৰেল, বিমান, বাছ আৰু অন্যান্য পৰিবহণ।
- সাংস্কৃতিক কার্য: সংগ্রহালয়, থিয়েটাৰ আৰু সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান।

৬. ভাৰতত নগৰীয়া বসতিৰ জনগণনা-ভিত্তিক সংজ্ঞা (Census Definition of Urban Settlement in India)

ভাৰতৰ জনগণনা (Census) অনুসৰি নগৰীয়া অঞ্চলক প্রধানকৈ দুটা ভাগত বিভক্ত কৰা হয়।

১. বিধিবদ্ধ নগৰ (Statutory Town)

যিবোৰ অঞ্চলত পৌৰসভা, পৌৰ নিগম, কেণ্টনমেণ্ট ব'র্ড (Cantonment Board) বা অধিসূচিত নগৰ এলেকা সমিতি (Notified Town Area Committee) আদি আইনগত নগৰীয়া প্রশাসনিক সংস্থা আছে, সেইবোৰক বিধিবদ্ধ নগৰ বোলে।

২. জনগণনা নগৰ (Census Town)

যিবোৰ অঞ্চলত আইনগত নগৰীয়া সংস্থা নাথাকিলেও তলৰ তিনিটা চর্ত পূৰণ কৰে, সেইবোৰক জনগণনা নগৰ বোলে।

- জনসংখ্যা: কমেও ৫,০০০ জন।
- জনঘনত্ব: প্রতি বর্গ কিলোমিটাৰত কমেও ৪০০ জন।
- অকৃষি কর্ম: পুৰুষৰ মুখ্য কর্মীৰ কমেও ৭৫% কৃষি-বহির্ভূত কার্যত নিয়োজিত।

গুৰুত্বপূর্ণ: এই সংজ্ঞাটো ভাৰতৰ ২০১১ চনৰ জনগণনাৰ মানদণ্ড। কেৱল জনসংখ্যা ৫,০০০ হ'লেই কোনো অঞ্চল নগৰ নহয়। তিনিওটা চর্ত পূৰণ কৰিব লাগিব।

জনগণনা ২০১১ৰ গুৰুত্বপূর্ণ তথ্য

- ভাৰতৰ নগৰীয়া জনসংখ্যা: প্রায় ৩১.১৬%
- গ্রাম্য জনসংখ্যা: প্রায় ৬৮.৮৪%
- নগৰীয়া অঞ্চলৰ সংখ্যা: ৭,৯৩৫
- বিধিবদ্ধ নগৰ: ৪,০৪১
- জনগণনা নগৰ: ৩,৮৯৪
- বসবাসযোগ্য গাঁও: ৫,৯৭,৬০৮

৭. গ্রাম্য আৰু নগৰীয়া বসতিৰ মাজৰ পার্থক্য

পার্থক্যৰ ভিত্তি	গ্রাম্য বসতি	নগৰীয়া বসতি
জনসংখ্যা	তুলনামূলকভাৱে কম	তুলনামূলকভাৱে অধিক
জনঘনত্ব	কম	অধিক
প্রধান জীৱিকা	কৃষি আৰু প্রাথমিক কার্য	উদ্যোগ, বাণিজ্য আৰু সেৱা
ভূমিৰ ব্যৱহাৰ	কৃষিভূমি আৰু প্রাকৃতিক সম্পদ	ঘৰ, কার্যালয়, উদ্যোগ আৰু বাণিজ্য
পৰিবহণ	তুলনামূলকভাৱে সীমিত	উন্নত আৰু বিস্তৃত
সামাজিক সম্পর্ক	ঘনিষ্ঠ আৰু পৰিচিত	তুলনামূলকভাৱে আনুষ্ঠানিক আৰু বৈচিত্র্যপূর্ণ
সুবিধা	নগৰীয়া সুবিধা সীমিত হ'ব পাৰে	শিক্ষা, স্বাস্থ্য আৰু অন্যান্য সুবিধা অধিক
পৰিৱেশ	প্রাকৃতিক পৰিৱেশৰ প্রাধান্য	নির্মিত পৰিৱেশৰ প্রাধান্য
বসতিৰ আকাৰ	সাধাৰণতে সৰু	সাধাৰণতে বৃহৎ

৮. গ্ৰাম্য আৰু নগৰীয়া বসতিৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক

গ্ৰাম্য আৰু নগৰীয়া বসতি পৃথক হ'লেও ইহঁত পৰস্পৰ নিৰ্ভৰশীল।

- গাঁওসমূহে নগৰলৈ খাদ্যশস্য, কেঁচামাল আৰু কৃষিজাত সামগ্ৰী যোগান ধৰে।
- নগৰসমূহে গাঁওলৈ উদ্যোগজাত সামগ্ৰী, শিক্ষা, চিকিৎসা, বেংকিং আৰু প্ৰযুক্তিগত সুবিধা প্ৰদান কৰে।
- নগৰসমূহ কৃষিজাত সামগ্ৰীৰ বজাৰ হিচাপে কাম কৰে।
- গাঁও আৰু নগৰৰ মাজত মানুহ, সামগ্ৰী, মূলধন আৰু তথ্যৰ আদান-প্ৰদান হয়।
- পৰিবহণ আৰু যোগাযোগৰ উন্নতিৰ ফলত গ্ৰাম্য আৰু নগৰীয়া বসতিৰ মাজৰ পাৰ্থক্য ক্ৰমে হ্ৰাস পাইছে।

৯. নগৰীকৰণ (Urbanisation)

সংজ্ঞা

নগৰীকৰণ হৈছে এনে এক প্ৰক্ৰিয়া, যাৰ ফলত নগৰীয়া জনসংখ্যাৰ অনুপাত বৃদ্ধি পায় আৰু গ্ৰাম্য অঞ্চলসমূহে ক্ৰমে নগৰীয়া বৈশিষ্ট্য লাভ কৰে।

নগৰীকৰণৰ কাৰণ

1. উদ্যোগীকৰণ (Industrialisation)।
2. গ্ৰাম্য অঞ্চলৰ পৰা নগৰলৈ প্ৰব্ৰজন (Rural–Urban Migration)।
3. শিক্ষা আৰু চিকিৎসাৰ উন্নত সুবিধা।
4. কৰ্মসংস্থাপনৰ সুযোগ বৃদ্ধি।
5. পৰিবহণ আৰু যোগাযোগৰ বিকাশ।
6. প্ৰশাসনিক আৰু অৰ্থনৈতিক কাৰ্যৰ কেন্দ্ৰীভৱন।

নগৰীকৰণৰ ফলাফল

ইতিবাচক ফলাফল:

- কর্মসংস্থাপনৰ সুযোগ বৃদ্ধি।
- শিক্ষা আৰু চিকিৎসাৰ উন্নতি।
- উদ্যোগ আৰু বাণিজ্যৰ বিকাশ।
- পৰিবহণ আৰু যোগাযোগৰ উন্নতি।

নেতিবাচক ফলাফল:

- যান-জঁট আৰু বায়ু প্রদূষণ।
- গৃহৰ অভাৱ আৰু বস্তিৰ বৃদ্ধি।
- পানী আৰু অন্যান্য সম্পদৰ ওপৰত চাপ।
- নগৰীয়া পৰিৱেশৰ অৱনতি।
- অপৰিকল্পিত নগৰীকৰণৰ সমস্যা।

১০. উপসংহাৰ (Conclusion)

বসতি হৈছে মানৱ ভূগোলৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ বিষয়। গ্রাম্য বসতি আৰু নগৰীয়া বসতি মানুহৰ জীৱন-যাপনৰ দুটা প্রধান ৰূপ। গ্রাম্য বসতি প্রধানকৈ কৃষি আৰু প্রাকৃতিক সম্পদৰ ওপৰত নির্ভৰশীল, আনহাতে নগৰীয়া বসতি উদ্যোগ, বাণিজ্য, প্রশাসন আৰু সেৱা খণ্ডৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। আধুনিক যুগত নগৰীকৰণ আৰু পৰিবহণৰ বিকাশৰ ফলত দুয়োটা বসতিৰ মাজত ঘনিষ্ঠ সম্পর্ক গঢ়ি উঠিছে।

পৰীক্ষাৰ বাবে সম্ভাব্য প্রশ্ন

১ নম্বৰৰ প্রশ্ন

1. বসতি কাক বোলে?
2. গ্রাম্য বসতিৰ প্রধান জীৱিকা কি?
3. জনগণনা নগৰ কাক বোলে?
4. অতি বৃহৎ নগৰৰ সংজ্ঞা দিয়া।
5. আধিপত্যশীল নগৰৰ ধাৰণাটো কোনে ব্যাখ্যা কৰিছিল?

৫ নম্বৰৰ প্ৰশ্ন

1. গ্ৰাম্য বসতিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰা।
2. নগৰীয়া বসতিৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ লিখা।
3. গ্ৰাম্য আৰু নগৰীয়া বসতিৰ মাজৰ পাৰ্থক্য লিখা।
4. নগৰীয়া বসতিৰ স্তৰবিন্যাস ব্যাখ্যা কৰা।

১০ নম্বৰৰ প্ৰশ্ন

1. গ্ৰাম্য আৰু নগৰীয়া বসতিৰ অৰ্থ, বৈশিষ্ট্য আৰু প্ৰকাৰসমূহ আলোচনা কৰা।
2. ভাৰতৰ জনগণনা অনুসৰি নগৰীয়া বসতিৰ সংজ্ঞা ব্যাখ্যা কৰা।
3. বসতিৰ প্ৰকাৰ আৰু গ্ৰাম্য-নগৰীয়া বসতিৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক আলোচনা কৰা।